

Alexander Herda, *Der Apollon-Delphinios-Kult in Milet und die Neujahrsprozession nach Didyma. Ein neuer Kommentar der sog. Molpoi-Satzung*, Milesische Forschungen 4, Ed. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2006, 543 p, 22 fig.

Lucrarea, apărută în seria Milesische Forschungen, este versiunea prelucrată a tezei de doctorat, susținută de autor în 1998 la Freie Universität Berlin, cu titlul „Der Apollon-Delphinios-Kult in Milet im Lichte der Molpoi-Satzung. Ein Textkommentar als religionsgeschichtliche Vorarbeit zu einer Archäologie des Kultes”.

Așa cum reiese din titlul cărții, studiul este centrat asupra unei inscripții monumentale (45 rânduri pe o lespede de 2,54 m x 1,28 m), cunoscută drept legea sacră a molpilor. Textul inscripției, alături de aparatul critic și de o nouă traducere, face obiectul primului capitol (p. 9–14), la care se vor raporta toate comentariile, sistematizate tematic, în capitolele următoare și, în mod special, capitolul IV. Istoria inscripției, cronologia diverselor inserări și reformulări, ulterioare miezului inițial, sunt tratate în capitolul II (p. 15–20). Aflăm din acesta că textul legii a fost formulat, conform aismnetului eponim, în a doua jumătate a secolului al V-lea a. Chr. (447/6 a. Chr.); apoi, cu câteva adăugiri ulterioare, a fost rescris în secolul al II-lea a. Chr. pe lespede aflată acum în Muzeul Pergamon din Berlin. Lespedea a rămas expusă pe amplasamentul inițial din sanctuarul lui Delphinios din Milet până în momentul interzicerii cultelor păgâne, în secolul al VI-lea p. Chr. Astfel, având în vedere că, dacă nu regulamentul sacru în sine, atunci, cel puțin, unele practici culturale prescrise de acesta existau deja din perioada arhaică, durata funcționării acestora acoperă aproape 1000 de ani.

Condițiile de descoperire ale inscripției și contextul expunerii sale inițiale în sanctuarul lui Apollo Delphinios sunt subiectul unui capitol separat (p. 21–30). Aici, autorul a reconstruit contextul arheologic, valorificând documentația de săpătură, rapoartele și publicațiile de la începutul secolului al XX-lea. Pe de altă parte, luând în calcul analiza suportului inscripției, reușește să lămurească faptul că nu avem de a face cu o stelă expusă liber în curtea sanctuarului, ci cu o lespede încastrată, ca ortostat, în zidul elenistic al Delphinion-ului (p. 27).

Partea cea mai consistentă a cărții este dată de capitolul IV, destinat comentariului detaliat al

inscripției (p. 31–424). Prescripțiile legii sacre privesc aproape în exclusivitate sărbătoarea Hebdomaia (referințe la alte sărbători – Thargelia și Metageitnia – sunt făcute în trecut, în r. 20–22), care avea loc între a 7-a și a 10-a zi a lunii Taureon (aprilie/martie) și marca începutul anului nou milesian. Plecând de la analiza strict filologică a textului și fundamentându-se pe surse literare și epigrafice, autorul reconstituie desfășurarea ritualurilor și a sacrificiilor din sanctuarul lui Apollo Delphinios de la Milet și reface parcursul procesiunii, din acest punct spre sanctuarul lui Apollo Didymeus. Cu acest prilej, sunt descrise sacrificiile aduse în diversele sanctuare de pe *via sacra*, culminând cu Boiegia/Didymaia în sanctuarul de la Didyma. O categorie de surse, importantă în analiza textului inscripției, este reprezentată de rezultatele cercetărilor arheologice recente, pe care însuși autorul le-a condus în Delphinion-ul de la Milet. Astfel, textul include numeroase și detaliate referințe privind topografia cultului, în încercarea de a recompune spațiul sacru milesian. În acest scop au fost luate în considerare cercetările arheologice ce țin de planul Miletului în perioadă elenistică și de topografia sanctuarelor de pe *via sacra* dintre Milet și Didyma.

Capitolul IV este împărțit în 12 subcapitole, ce corespund conținutului rândurilor inscripției, precum: formula introductivă (r. 1–6), regulamentul ritualurilor din Delphinion (r. 6–18), procesiunea spre Didyma (r. 18–20, 27–31), sau inserărilor de după 447/6 a. Chr. (r. 20–25), comentate separat. În cadrul acestor subcapitole, fiecare propoziție, expresie – sau chiar temen – din aceste rânduri fac, la rândul lor, obiectul altor subcapitole (în total 143). Excursuri tematice au fost inserate, pe parcursul comentariului, în măsura în care au ajutat la o mai bună înțelegere a textului inscripției. Concluziile la comentariul inscripției, expuse nu în ordinea în care apar în rândurile textului, ci tematic, sunt cuprinse în capitolul V (p. 425–442), iar o vedere sistematică asupra textului inscripției este reluată în următorul capitol (p. 443–445). Alte lămuriri suplimentare, digresiuni asupra relației dintre cultele de la Milet și Didyma, precum și asupra vocabularului

sacrificial al inscripțiilor din cele două situri, dispuse într-un tabel comparativ, au fost așezate în două anexe (cap. VII–VIII, resp. p. 447–462, 463–472). În fine, un registru de indici, ordonat în patru părți (1. surse literare, 2. inscripții, 3. nume, 4. concepte) și o ilustrație de 22 figuri întregesc lucrarea. Nu în ultimul rând, este de menționat bogatul aparat critic, ce riscă uneori să încarce prea mult textul, cele 3254 note de subsol, cu referințe bibliografice și comentarii, constituind, în multe cazuri, ele-insele, alte excursuri.

Rezumând concluziile lucrării, se poate afirma că sărbătoarea lui Apollo Delphinios, ce marca începutul noului an milesian, avea nu numai o semnificație religioasă, ci și una social-politică. Astfel, textul inscripției reglementa, pentru prima zi a sărbătorii, prima jertfă (*aparche*) a vechiului și noului aisymnet, jurământul de investire, precum și introducerea festivă în funcție a noului aisymnet eponim, care, în zilele următoare, conducea ritualurile și procesiunea spre Didyma. Debutul noului an este marcat, astfel, de schimbarea celor mai înalți funcționari ai cetății, aisymnetul eponim și cei cinci proshetairoi, aleși câte doi din trei *phylai* într-un an, din celelalte trei *phylai* în anul următor. Cei șase magistrați reprezentau în fapt colegiul prytanilor, iar sediul asociațiilor molpilor (Molpon) – prytaneion-ul milesian. Acesta din urmă a fost identificat arheologic în porticul de sud ce delimita spațiul sanctuarului lui Apollo Delphinios. Aisymnetul era în același timp liderul colegiului de pryteni și liderul molpilor, ultimii constituind o asociație religioasă, dedicată cultului divinității protectoare a Miletului, Apollo Delphinios. Importanța aisymnetului în viața cetății este dată de faptul că, pe de o parte, magistratura sa era eponimă, iar pe de alta, că cel puțin în perioada elenistică acesta decidea acordarea cetățeniei.

În a 10-a zi a lunii *Taureon*, a patra zi a sărbătorii, avea loc inițierea, respectiv, intrarea în corpul cetățenesc a tinerilor (*neoi*). Ritualul consta în sacrificii, concursuri muzicale și atletice (numite *Hamilleteria*), la care luau parte tinerii (*neoi*), aisymneții-stephanophori și preotul lui Apollo Delphinios. Întregul ritual al sacrificării și împărțirii jertfei, al libațiilor și al unei sacrificiale, este descris în amănunt. De asemenea, capitole speciale sunt dedicate, în carte, participanților la sărbătoare, printre care se numărau heraldul, basileul și cei numiți în

inscripție *oinitadai*, o asociație cultică în jurul lui Heracles, care aveau ca sarcină organizarea și buna desfășurare a ritualurilor mai sus amintite.

Cea de-a doua parte a sărbătorii consta în procesiunea spre Didyma, la care lua parte întreg demosul, inclusiv femeile; desfășurarea ei reflecta, de altfel, ierarhia cetății. Parcurgerea celor 18 km, între sanctuarul din cetate și cel extraurban, era marcată de staționări și sacrificii la – nu întâmplător – șapte sanctuare, consacrate cultelor următoarelor divinități: Hecate Propylaia/Epiteicheia, Dynamis (personificarea forței autorității civice milesiene), nimfele, divinitatea fluvială Kelados, (Apollo) Phylaios și (Apollo) Keraiites, Chares, ultimul fiind un personaj istoric, un strămoș, al cărui cult simboliza comunitatea de origine. Procesiunea marca, observă autorul, ritualizarea spațiului public, iar *via sacra* reprezenta coloana/axa cultică a teritoriului milesian, care unea doi poli ai cultului, Delphinion-ul – sediul vetrei cetății, și Didyma, aflată în mijlocul teritoriului. Se exprima astfel apartenența la cetate a teritoriului și a sanctuarului-oracol din Didyma, iar în același timp identitatea și coeziunea demosului milesian prindeau consistență (p. 448). În fine, la ultima oprire în fața altarului lui Apollo Didymeus avea loc hecatomba, condusă de ambii aisymneți și, începând cu puțin înainte de anul 206/5 a. Chr., o sărbătoare panelenică, Didymeia, o dată la patru ani, iar între aceștia, Boiegia.

Concepută ca un comentariu al regulamentului sărbătorii începutului de an milesian, lucrarea a devenit un instrument de cunoaștere, esențial pentru orice studiu privind cultul lui Apollo, în general. În mod deosebit, analiza și comentariul lui A. Herda sunt utile mai ales în studiul cultelor și instituțiilor din coloniile milesiene, pentru care oferă perspectiva realităților din metropolă. În fine, prin volumul *Der Apollon-Delphinios-Kult in Milet und die Neujahrsprozession nach Didyma. Ein neuer Kommentar der sog. Molpoi-Satzung*, Alexander Herda creează un model pentru orice întreprindere de acest gen în domeniul istoriei religiei grecești.

Florina Panait-Bîrzescu*

* Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" al Academiei Române, București, florina12@gmail.com